

مقاله پژوهشی

مرور نظام‌مند و فراتحلیل مطالعات انجام شده درباره‌ی امنیت اجتماعی در ایران

سید حسین سراج‌زاده^{۱*}فرشاد محمدی^۲مریم جامه شورانی^۳

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۶/۲۴

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۳/۰۷

چکیده

در سال‌های اخیر مسأله امنیت اجتماعی مورد توجه پژوهشگران اجتماعی قرار گرفته و شمار زیادی از پایان‌نامه‌ها و مقالات و طرح‌های پژوهشی درباره آن انجام شده است. در این پژوهش‌ها متغیرهای گوناگونی به‌عنوان عوامل مرتبط با امنیت اجتماعی مورد بررسی قرار گرفته‌اند، شمار زیاد تحقیقات انجام شده درباره این موضوع زمینه را برای انجام فراتحلیلی در زمینه امنیت اجتماعی فراهم می‌آورد تا بدین‌وسیله ترکیب و تلفیقی مناسب از پژوهش‌های انجام شده به دست آید و فهم جامع‌تر و دقیق‌تری از موضوع، نظریات تبیین‌کننده، سنجه‌های آن و عوامل مهم و مؤثر در امنیت اجتماعی جامعه ایرانی حاصل شود تا بتوان به راهکارهای عملی برای بهبود سطح امنیت اجتماعی دست یافت. به همین منظور در این پژوهش، با در نظر گرفتن امکانات عملی و محدودیت‌های زمانی، ۴۷ مورد (۳۰ مقاله و ۱۷ پایان‌نامه) از مطالعات انجام شده در زمینه امنیت اجتماعی، در فاصله‌ی سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۲ مورد بررسی قرار گرفته و اطلاعات لازم با استفاده از چک‌لیست، استخراج شده و به‌وسیله نرم‌افزار CMA تحلیل شده است. نتایج به‌دست‌آمده نشان می‌دهد که بیشترین تعداد پژوهش‌ها در فاصله‌ی سال‌های ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۲ (۴۰ مورد، ۸۵٫۱ درصد) انجام شده است، در پژوهش‌ها تنوع زیادی وجود داشته و نظریه‌های بوزان، گیدنز، پارسونز، ویور و دورکیم بیشترین فراوانی را داشته‌اند. به‌علاوه از میان ابعاد امنیت اجتماعی، به ترتیب امنیت جانی، امنیت مالی و امنیت گروهی بیشترین فراوانی را دارند. در میان متغیرهای مورد مطالعه، اعتیاد، تجربه غیرمستقیم جرم، شبکه‌های اجتماعی، پایگاه اجتماعی - اقتصادی، رعایت هنجارهای اجتماعی، به‌ترتیب دارای بیشترین میزان اندازه اثر در امنیت اجتماعی بودند.

کلید واژه‌ها: امنیت اجتماعی، فراتحلیل، امنیت جانی، امنیت مالی و امنیت گروهی.

۱- دانشیار گروه علوم اجتماعی دانشگاه خوارزمی (نویسنده مسئول)

۲- دانش‌آموخته کارشناسی ارشد علوم اجتماعی - جامعه‌شناسی دانشگاه خوارزمی

۳- دانش‌آموخته کارشناسی ارشد علوم اجتماعی - پژوهشگری دانشگاه خوارزمی

* نویسنده مسئول

۱. مقدمه و طرح مسأله

با پیچیده‌تر شدن روابط اجتماعی در عصر حاضر و توجه به ابعاد مختلف زندگی انسان‌ها ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی امنیت، اهمیت روزافزونی یافته است. به همین دلیل مقوله امنیت اجتماعی که مهم‌ترین مؤلفه امنیت ملی است، (بیات، ۱۳۸۸: ۹۴) هرروز مورد توجه بیشتری قرار گرفته است و تحقیقات زیادی به این موضوع پرداخته‌اند.

در این تحقیقات موضوعاتی مثل بیکاری، تورم فزاینده، تصدی‌گری بیش‌ازحد دولت، مهاجرت از روستا به شهر، رشد حاشیه‌نشینی، افزایش واسطه‌گری و فعالیت‌های غیر مولد و نبود فرصت‌های شغلی به حد نیاز که از معضلات اساسی کشور ما هستند به‌عنوان متغیرهایی که نوعی امنیت اجتماعی افراد جامعه را تحت تأثیر قرار می‌دهند مطالعه شده‌اند. همچنین شماری از مسائل و آسیب‌های اجتماعی از قبیل اعتیاد به مواد مخدر، خودکشی، طلاق، جرم و جنایت، پرخاشگری و خشونت نسبت به کودکان از عوامل مؤثر بر ناامنی اجتماعی شناخته شده‌اند و علت بسیاری از آن‌ها فقر و بیکاری و محرومیت از رفاه دانسته شده است (مرکز ملی مطالعات و سنجش افکار عمومی، ۱۳۷۹، به نقل از رسولی و صالحی، ۱۳۹۰: ۱۶۸؛ ملکیان و همکاران، ۱۳۹۵).

توجه به جنبه‌های اجتماعی در گفتمان امنیت باعث شده است که پژوهش‌های زیادی در سال‌های اخیر درباره این موضوع و عوامل مؤثر بر آن انجام شود و تحلیل سیستماتیک و فرا تحلیل این تحقیقات امکان‌پذیر شود.

در این مقاله به فراتحلیل مطالعات امنیت اجتماعی که در سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۲ صورت گرفته است می‌پردازد و سعی می‌کند نظریات مورد استفاده برای تبیین امنیت اجتماعی در جامعه، سنجه‌ها و شاخص‌های به‌کاررفته، عوامل شناسایی شده و مؤثر بر امنیت اجتماعی را شناسایی کند و زمینه برای ارائه راهکارهای عملی جهت گسترش، بهبود و ارتقای سطح امنیت اجتماعی در جامعه فراهم آورد. برای این کار، مقاله کوشیده است با فراتحلیل پژوهش‌های انجام شده در این موضوع به پرسش‌های زیر پاسخ دهد.

اهدافی که پژوهش حاضر در پی دستیابی به آن‌هاست، عبارتند از:

۱. مروری بر پژوهش‌های انجام شده در ایران در بازه زمانی سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۲ که در عنوان اصلی خود دارای کلید واژه «امنیت اجتماعی» می‌باشند با کاربرد روش فراتحلیل، به‌منظور شناخت متغیرهای مرتبط با امنیت اجتماعی. در این فرا تحلیل سعی خواهد شد تحقیقات به لحاظ، نوع نظریه (با مدل نظری) به‌کاررفته، فرضیه‌های اصلی، متغیرهای کلیدی،

- روش تحقیق (متدولوژی)، جامعه آماری (گروه هدف)، نمونه آماری، روش نمونه‌گیری، نوع آزمون‌های آماری، روش جمع‌آوری اطلاعات، روش تعیین روایی و پایایی ابزار سنجش، نتایج حاصله از آزمون فرضیات و معنی‌داری روابط واکاوی و تحلیل شوند.
۲. تعیین دقیق میزان تأثیر متغیرهای مرتبط با امنیت اجتماعی از طریق ترکیب کمی یافته‌های مطالعات انجام شده جهت تدوین برنامه‌های جامع و کاربردی در جهت تأمین و گسترش امنیت اجتماعی.
۳. شناخت چارچوب‌های نظری غالب و نحوه عملیاتی کردن مفهوم امنیت اجتماعی در تحقیقات مرور شده.
۴. استخراج و ترکیب معنی‌دارترین فرضیات و تعیین میزان قدرت آماری آن‌ها.

۲. سؤالات تحقیق

- در پژوهش حاضر تلاش شده است با استفاده از روش پژوهشی فراتحلیل به سؤالات زیر پاسخ داده شود:
۱. چه تحقیقاتی در حوزه امنیت اجتماعی در ایران انجام شده است؟
۲. به حوزه مفهومی و ابعاد امنیت اجتماعی در تحقیقات انجام شده چگونه پرداخته شده است؟
۳. چه نظریه‌ها؛ فرضیه‌ها، روش‌هایی در تحقیقات امنیت اجتماعی به کار برده شده است؟
۴. عوامل مؤثر بر امنیت اجتماعی و نحوه تعریف عملیاتی این عوامل چگونه بوده است؟
۵. نتیجه‌گیری تحقیقات امنیت اجتماعی چه بوده است؟ چه عواملی را مؤثر دانسته و شدت اثر هر کدام چقدر بوده است؟

۳. پیشینه نظری و تجربی

این پژوهش به‌عنوان یک پژوهش اکتشافی فراتحلیلی، چارچوب نظری مشخصی اتخاذ نکرده است. در نتیجه، مباحث مربوط به مفاهیم و نظریه‌ها و چارچوب نظری که معمولاً بعد از مقدمه می‌آیند، در اینجا موضوعیت ندارد. با وجود این، نظریه‌های به‌کاررفته در پژوهش‌هایی که موضوعشان امنیت اجتماعی بوده و در این پژوهش بررسی شده‌اند، در اینجا مرور می‌شوند که به‌نوعی بازنمای پیشینه نظری پژوهش است. همچنین، از آنجا که هدف این مقاله فراتحلیل پژوهش‌های انجام شده در ایران است و نتایج آن در قسمت یافته‌ها آمده است، مرور پیشینه

پژوهش در این قسمت ضرورتی ندارد. در ادامه نظریه‌هایی که در پژوهش‌ها مطرح شده‌اند مرور می‌شوند.

صاحب‌نظران کلاسیک

امنیت اجتماعی یک مفهوم نسبتاً جدید است که با مباحث صاحب‌نظران مکتب کپنهاک از دهه ۸۰ میلادی آغاز شده است. با وجود این، برخی از پژوهش‌گرانی که درباره امنیت اجتماعی تحقیق کرده‌اند، به دلالت‌های نظریه‌های جامعه‌شناسان کلاسیک برای این بحث پرداخته‌اند و از منظر آنان به بحث امنیت اجتماعی وارد شده‌اند که به اجمال به آن می‌پردازیم.

آگوست کنت به بررسی عواملی می‌پردازد که در روند تحول طبیعی جوامع اختلال ایجاد کرده و استقرار مرحله اثباتی را به تعویق می‌اندازد. از دید وی، امنیت فکری وجهی از امنیت اجتماعی است. در واقع جامعه برای دستیابی به نظم اجتماعی پایدار، نیازمند تبادل افکار و عقاید در شرایط آرام و بدون دغدغه و هراس است که این امر در گرو امنیت فکری است. مصونیت اندیشه‌ها و افکار از خطرات و تهدیداتی چون سانسور، شرایط را برای امتزاج و توافق اذهان فراهم نموده و بستر لازم را برای ایجاد نظم جدید بر مبنای اجماع جدید در روند طبیعی و نظم اجتماعی که ضامن امنیت است، فراهم می‌کند (نویدنیا، ۱۳۸۵: ۳۰).

امنیت اجتماعی در مباحث دورکیم ذیل موضوع همبستگی اجتماعی و نظم اجتماعی می‌تواند فهمیده شود که در جامعه‌شناسی دورکیم مفاهیمی کلیدی هستند. مبنای نظم جامعه (و در نتیجه امنیت اجتماعی) از نظر دورکیم عامل اخلاقی است نه سیاسی یا اقتصادی و... نظم، فراگردی غیرارادی است که از درون جامعه و وجدان جمعی می‌جوشد و در دوره سنتی و جدید، به ترتیب به صورت همبستگی مکانیک و همبستگی ارگانیک و حقوق تنبیهی و حقوق ترمیمی جلوه‌گر می‌شود (دورکیم، ...). آنچه حافظ نظم است، عنصری اخلاقی است. بر این اساس، استحکام اخلاق به عنوان پایه نظم اجتماعی در اندیشه دورکیم مستلزم استحکام قواعد، ارزش‌ها و هنجارها و عناصر آن - اقتدار، تقدس، مطلوبیت آن‌ها، تقویت روابط اجتماعی و انسانی و وجود آزادی توأم با آگاهی برای گسترش مشارکت داوطلبانه مردم در تمسک به ارزش‌ها - می‌باشد. در واقع، عصاره امنیت اجتماعی در جامعه، برقراری روابط اجتماعی، وفاق اجتماعی و مشارکت مردمی است (لرنی، ۱۳۸۳: ۹۹)؛ بنابراین دورکیم امنیت را در وجود سامان اخلاقی نیرومندی می‌بیند که افراد جامعه را در ارتباط توأم با وفاق در کنار هم‌دیگر نگاه می‌دارد.

مارکس براساس مدلی از تضاد و با تأکید بر عامل اقتصادی، بر این باور است که سازمان‌بندی اقتصادی به‌ویژه مالکیت ابزار تولید ساختار کل جامعه را تعیین می‌کند. بر این اساس انسان

اجتماعی و آگاه برای رفع نیازهای خود میل به انجام فعالیت آگاهانه (یعنی کار) دارد. از این رو او امنیت را در ارتباط با کار آگاهانه و اختیاری و شرایط انسانی آن، یعنی مالکیت جمعی ابزار تولید، رفع استثمار و بهره‌کشی و مالکیت افراد بر حاصل کارشان می‌داند و امنیت را به دفع خطرات و آسیب‌ها به منظور استمرار بقا و حیات بشر و بهبود شرایط در نظر می‌گیرد (بوزان، ۱۳۷۸: ۱۰). بدین ترتیب امنیت در نظر مارکس شرایطی است که کار را به عنوان فعالیت آگاهانه برای تأمین نیازهای انسان میسر کند، شرایطی که در دوران سرمایه‌داری فراهم نیست و به گونه‌ای آسیب‌زا تحریف و دگرگون شده است.

صاحب نظران معاصر

پارسونز جامعه را متشکل از اجزایی می‌داند که اصطلاحاً پایگاه نقش‌ها می‌شود (ورسلی، ۱۳۷۸: ۶۵). بنابراین وقتی خرده‌سیستم‌ها به ایفای نقش‌های خویش پرداخته و آسیبی متوجه آنان نباشد یا همچنین امکان کسب فرصت‌ها برای انسجام خرده سیستم‌ها فراهم باشد، امنیت اجتماعی برقرار شده است. پارسونز برای امنیت اجتماعی چهار بعد قائل است که هر کدام مربوط به یک خرده سیستم جامعه هستند و برآیند برخورداری از این چهار بعد امنیت اجتماعی تحقق امنیت در سطح جامعه امید است. امنیت مالی و اقتصادی، امنیت سیاسی، امنیت حقوقی و قضایی، امنیت فرهنگی به ترتیب در نظام فکری پارسونز ضروری بوده و هر یک از جایگاه خاصی برخوردارند. فقدان هر یک از این ابعاد امنیت، روند سیبرنتیکی را دچار اختلال نموده و دنیای کارکردها را مختل، جامعه را در کلیت خود دچار عدم تعادل و پریشان حالی می‌کند. بنابراین برای داشتن جامعه‌ای توأم با آرامش و اطمینان خاطر لازم است به هر چهار بعد امنیت توجه داشت و با تضمین آنان، امنیت جامعه را فراهم نمود (نویدنیا، ۱۳۸۲: ۸۰-۷۹). با وجود دیدگاه کارکردی و سیستمی پارسونز امنیت اجتماعی کل جامعه زمانی محقق خواهد شد که هر چهار خرده نظام جامعه، کارکرد خود را به خوبی انجام داده و ارتباط کارکردی منظمی با هم داشته باشند و هر گونه اختلال در هر یک از این خرده نظام‌ها، امنیت اجتماعی کل جامعه را به خطر می‌اندازد.

آنتونی گیدنز در بحث امنیت اشاره به مفهوم امنیت وجودی می‌کند، ضرورت این مفهوم برای مقاومت در مقابل هجوم گسترده و بی‌سابقه مخاطرات نهادهای مدرنیته است، بنابراین امنیت وجودی عبارت از «ایمن بودن یعنی در اختیار داشتن پاسخ‌هایی در سطح ناخودآگاه و خودآگاهی عملی برای بعضی پرسش‌های وجودی بنیادین که همه آدمیان طی عمر خود به نحوی مطرح کرده‌اند». به عبارت دیگر این اصطلاح به اطمینانی برمی‌گردد که بیشتر آدم‌ها به تداوم تشخیص هویت خود و دوام محیط‌های اجتماعی و مادی کنش در اطراف خوددارند. وی

بیان می‌کند که ما برای زیستن و گذراندن عمر خود معمولاً مسائل و موضوعاتی را مسلم قطعی می‌پنداریم که براساس قرن‌ها جستجو و تعمق متفکران و فیلسوفان در برابر نگاه‌های شکاکانه تاب نخواهد آورد و طراوت و اصالت خود را از دست خواهد داد. این‌گونه موضوع‌ها دربرگیرنده پرسش‌هایی هم خواهد بود که آن‌ها را به‌طور اخص مسائل وجودی می‌نامد. (گیدنز، ۱۳۷۸: ۶۲-۶۱). گیدنز مدعی است که بازاندیشی و ویژگی کلیدی جوامع مدرن است بدین معنی که در جوامع مدرن اعمال اجتماعی پیوسته در پرتو اطلاعات جدید مورد بازبینی قرار می‌گیرند، تشدید میزان بازاندیشی می‌تواند خطر اجتماعی جدیدی را ایجاد کند. برای مثال بازاندیشی افزایش یافته به معنی تشدید ستیز بر سر دعوی دانش است و در نتیجه به شکل طنزآمیزی، موجب کاسته شدن از اطمینان به آن‌ها می‌شود. سیستم‌های تخصصی پیامدها و خطرات اجتماعی پیش‌بینی نشده و غیرقابل پیش‌بینی به همراه دارند. برای مثال دانش پزشکی در عین درمان بسیاری از بیماری‌ها باعث تولید داروهایی شده است که عوارض جانبی آن‌ها خطرناک‌تر از خود بیماری‌اند (سیدمن، ۱۳۹۱: ۱۹۴-۱۹۳). بنابراین، شرایط مدرن مخاطرات وجودی تازه‌ای برای انسان ایجاد می‌کند و امنیت ذهنی و وجوی او را تهدید می‌کند.

یکی از مفهوم‌سازی‌هایی که در حوزه امنیت صورت گرفته است، تقسیم‌بندی‌های چهاربعدی از چلبی می‌باشد که از مدل نظام اجتماعی پارسونز الهام گرفته است؛ و او معتقد است چهار علقه افضل و عام برای انسان وجود دارد؛ که می‌توان آن‌ها را از همدیگر تفکیک کرد: علقه شناختی (فرهنگی)، علقه مادی (اقتصادی)، علقه جمعی (اجتماعی) و علقه امنیتی (سیاسی) (چلبی، ۱۳۷۵: ۶۳).

در بعد علقه امنیتی انسان به‌عنوان موجودی هدفمند و بالقوه مضطرب (انسان با چهره سیاسی) جهت حفظ آرامش و صیانت از خود در ارتباط با محیط‌های اثباتی و اجتماعی درصدد تحقق اهداف خود است. برای علقه امنیتی می‌توان چهار بعد اساسی قائل شد: امنیت مالی (اقتصادی)، امنیت جانی و بهداشتی (سیاسی)، امنیت جمعی و گروهی (اجتماعی)، امنیت فکری (فرهنگی) (چلبی، ۱۳۸۳: ۳۲).

صاحب‌نظران مکتب کپنهاگ

مکتب کپنهاگ کاملاً بر مطالعات امنیتی استوار گشته و جزء اولین رهیافت‌های معاصر است که در پایه‌گذاری جایگاهی مستقل برای مطالعات امنیتی است. صاحب‌نظران این مکتب عبارتند از باری بوزان، ال ویور، میران میتره، مال و رابرت ماندل که خلاصه‌ای از دیدگاه آن‌ها در پی خواهد آمد:

از نظر باری بوزان امنیت اجتماعات بشری به پنج دسته تقسیم می‌شود: نظامی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی (بوزان، ۱۳۸۷: ۳۴). بوزان همچنین بر اهمیت مسائل اقتصادی و زیست‌محیطی در تحلیل‌های امنیتی تأکید دارد و با طرح مفهوم "امنیت‌زدایی"^۱ یادآوری می‌کند که نباید هر مسئله و تهدیدی را مسئله امنیتی تلقی کرد. مسئله‌ای تهدید امنیتی است که حیات جمعی شهروندان را به مخاطره بیندازد و با روش‌ها و قوانین معمول و موجود نتوان آن را مدیریت و کنترل کرد (بوزان، ۱۳۷۹: ۱۱-۱۲). به نظر او الگوهای سنتی زبان، فرهنگ، مذهب، هویت و عرف ملی نقش مهمی در تأمین امنیت اجتماعی دارند و قابلیت حفظ این الگوها همان امنیت اجتماعی شده است که امکان تحقق شرایط امن و بدون خطر را برای جامعه ممکن می‌کنند (بوزان، ۱۳۷۸: ۳۵).

از نظر ویور امنیت اجتماعی بدان معناست که جامعه بتواند در شرایط تهدید و تغییرات واقعی و محتمل ویژگی‌های اساسی خود را حفظ کند. ویور به ارتباط نزدیک بین هویت، جامعه و امنیت تأکید دارد و خاطر نشان می‌کند آنچه جامعه به دنبال آن است امنیت و هویت است افراد جامعه نمی‌توانند نسبت به آنچه که هویت آن‌ها را تهدید می‌کند احساس مسئولیت نداشته آن‌ها را تنها به دولت واگذار نمایند. او معتقد است تئوری امنیت اجتماعی بر هویت جمعی بر مقیاس بزرگ مانند هویت‌های مذهبی و هویت‌های قومی متمرکز است که وظایفی مستقل از دولت دارند (ویور به نقل از نویدنیا، ۱۳۸۲: ۷۲). در برداشت هویت محور ویور از امنیت اجتماعی، هویت آن میراث از پیش موجود می‌باشد که به واسطه تجارت انبوه، مهاجرت سیل آسا و مسافرت‌های فزاینده رنگ می‌بازد و ساخته و پرداخته اجتماع نیست (نصری، ۱۳۹۰: ۲۵). از نگاه ویور درحالی که امنیت ملی به تهدیدات علیه حاکمیت می‌پردازد، امنیت اجتماعی معطوف به هویت است که فی‌نفسه مقوله‌ای است بسیار مهم. چون هویت اجتماعی به‌رحال وجود دارد، چه دولت باشد و چه نباشد. نکته دیگر اینکه امنیت هویت با امنیت اجتماعی، معنای سیاسی یافته است و عکس‌العمل یک اقلیت در دفاع از هویت خود، خودبه‌خود عملی سیاسی است (نصری، ۱۳۸۱: ۱۳۶).

میران میتار برای ارزیابی امنیت اجتماعی، از مدلی نظام‌مند استفاده می‌کند و در این کار به نظریه آنارشی اجتماعی بیلی^۲ تکیه می‌کند. وی می‌کوشد مسائل اجتماعی را براساس سطوح متفاوت (افراد، گروه، سازمان، اجتماع، جامعه سیستم فراملی) تحلیل کند و به‌جای تعادل از آنارشی (هرج‌ومرج) به‌عنوان وسیله‌ای برای اندازه‌گیری حالات نظام استفاده می‌کند

1. De-securitization

2. Beily

(میتار به نقل از نویدنیا، ۱۳۸۲: ۳۵). در تئوری آنارشی اجتماعی از شش متغیر کلان اجتماعی نام می‌برند که عبارتند از: تکنولوژی^۱(T)، فضا^۲(S)، اطلاعات^۳(I)، جمعیت^۴(P)، کیفیت زندگی^۵(L)، سازمان^۶(O) و کیفیت زندگی یا امنیت تابعی است از سایر متغیرها: $L=F(P,I,S,T,O)$. براساس این معادله، هر جامعه و هر گروه اجتماعی که از جمعیت، اطلاعات، فضا یا سرزمین، تکنولوژی و ساماندهی بیشتری برخوردار باشد از امنیت بیشتری برخوردار است (میتار، ۱۹۹۶: ۷).

مفهومی که مالر از امنیت اجتماعی مطرح می‌کند با توجه به دگرگونی‌های هویتی ناشی از جهانی‌شدن و کاهش کنترل حکومت‌ها بر ملت‌هاست که باعث شده است در عصر جهانی‌شدن، «صورت‌های هویتی به‌منزله نوعی مقاومت بروز کنند» (صمدی، ۱۳۸۴: ۳۷). از نظر مالر امنیت اجتماعی ناظر بر توانایی پاسداشت یا دفع تهدید از عنصری است که افراد یک جامعه را به همدیگر مرتبط می‌سازد: به‌عنوان نمونه اگر زنجیره اتصال اقلیتی، ملیت آن‌هاست، امنیت اجتماعی آن‌ها عبارت است از: دفع دغدغه‌ها و نگرانی‌هایی که به ویژگی خاص آن‌ها مربوط می‌شود. به نظر وی امروزه با توجه به تعامل ملت‌ها و رنگ باختن مرزهای پیشین، امنیت اجتماعی از اعتبار قابل توجهی برخوردار شده است (صمدی بگه جان، ۱۳۸۴: ۳۷).

رابرت ماندل معتقد است ابهام در مرزهای مفهومی امنیت اجتماعی باعث شده که تحلیلگران از برخورد مجزا با این بعد غفلت ورزیده و اغلب آن را به‌عنوان بخشی از امنیت نظامی یا اقتصادی مطرح کنند، نکته اساسی در این بعد از امنیت در واقع، «توانایی جامعه برای تداوم بخشیدن به ویژگی‌های خود است». به نظر ماندل، امنیت سیاسی/ فرهنگی، منوط به حفظ بنیان هویت سیاسی- فرهنگی جامعه است. چنانکه مهم‌ترین مسائل را در این بعد شامل آزادی داخلی و تحمل چندگانگی از یکسو و حاکمیت و نظم از سوی دیگر بیان می‌کند (ماندل، ۱۳۷۹: ۱۵۱).

-
1. Technology
  2. Space
  3. Information
  4. Papulation
  5. Level of qulity of life
  6. Deviance

۴. فراتحلیل در پژوهش‌های تجربی اجتماعی

با توجه به اینکه در این تحقیق مطالعات مربوط به امنیت اجتماعی تحلیل نظام‌مند و فرا تحلیل می‌شوند، در مرور پیشینه تجربی به این تحقیقات اشاره‌ای نمی‌شود و در اینجا تحقیقاتی که به‌عنوان فرا تحلیل درباره موضوعات اجتماعی به‌کاررفته‌اند مرور می‌شوند.

با انباشتگی تحقیقات اجتماعی در مسائل اجتماعی مختلف، چند سالی است که پژوهش‌گران اجتماعی ایرانی به تحلیل سیستماتیک و فراتحلیل این پژوهش‌ها می‌پردازد که در اینجا به‌گزیده‌ای از آن‌ها اشاره می‌شود.

مسعود گلچین (۱۳۸۵) در تحقیقی با موضوع: انحراف اجتماعی جوانان در آیینی پژوهش‌ها (نمونه‌ای از کاربرد فن تحلیل ثانوی) پس از غربالگری ۵۷ پژوهش در نهایت ۱۲ پژوهش برای ارزیابی نهایی انتخاب و یافته‌های آن‌ها را تحلیل کرده است. نوروز نیمروزی (۱۳۸۷) در مطالعه خود با موضوع "فراتحلیل مطالعات و تحقیقات انجام شده در حوزه مسائل اجتماعی و فرهنگی نوجوانان" کلیه طرح‌های پژوهشی و پایان‌نامه‌های تحصیلات تکمیلی در حوزه مسائل اجتماعی و فرهنگی نوجوانان در ایران در یک دهه را بررسی کرده و تعداد ۴۰ پروژه تحقیقاتی را به‌عنوان حجم نمونه مورد تحلیل قرار داده است. علیرضا محسنی تبریزی و دیگران (۱۳۸۹) در مطالعه خود با موضوع "فراتحلیل مطالعات مربوط به سوءمصرف مواد با رویکرد روانی- اجتماعی طی یک دهه و نیم گذشته (۱۳۸۴-۱۳۷۰)" به فراتحلیل چهل و نه اثر تحقیقی مربوط به پیشگیری از سوءمصرف مواد پرداخته‌اند. فاطمه جواهری و جمال حسن‌نژاد (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان "فراتحلیل کمی رابطه تحصیلات و اشتغال زنان با مناسبات قدرت خانواده و اجتماع" کلیه پژوهش‌های انجام شده، بین سال ۱۳۷۴ تا پایان سال ۱۳۹۰ در زمینه ارتباط بین تحصیلات و اشتغال زنان با مناسبات قدرت در داخل خانواده و مشارکت اجتماعی در ایران را مورد فراتحلیل قرار داده‌اند. ابوعلی و دادهیر و حمید نادری (۱۳۹۸) در مطالعه خود با موضوع "فراتحلیل مطالعات سرقت در ایران"، پس از جست‌وجو و غربالگری مطالعات موجود نوزده مطالعه را فراتحلیل کرده‌اند. سیمین افشار، محمدباقر علیزاده اقدم، محمد عباس‌زاده و کمال کوهی (۱۳۹۸) در مطالعه خودشان با عنوان "فراتحلیل مطالعات انجام شده درباره عوامل مؤثر بر ترس از جرم در بین شهروندان ایرانی" پس از حذف پژوهش‌های اسنادی و مروری، نوزده پژوهش را به‌عنوان نمونه آماری انتخاب و مورد تحلیل قرار داده‌اند. سید احمد میرمحمد تبار و محمد مظلوم خراسانی (۱۳۹۶) در مطالعه خود با عنوان "فراتحلیل تحقیقات انجام شده در حوزه مسائل اجتماعی ایران (با تأکید بر سوءمصرف

مواد) " کلیه مقالات چاپ شده در سه مجله مسائل اجتماعی ایران، رفاه اجتماعی و اعتیاد پژوهی از سال ۱۳۸۰ تا پایان ۱۳۹۲، با موضوع سوءمصرف مواد را تحلیل کرده‌اند. محسن نیازی، محسن شاطریان، حسن بابایی، محمد صدیق محمدی (۱۳۹۴) در تحقیقی با موضوع " فرا تحلیل عوامل مؤثر بر ترس از جرم در پژوهش‌های ایرانی " پس از حذف مطالعات مروری و کتابخانه‌ای، تعداد بیست مقاله پژوهشی در زمینه ترس از جرم در ایران را تحلیل کرده‌اند. محمدرضا حسنی، منصوره هدایتی و فاطمه محمدزاده (۱۳۹۶) در تحقیق خود با موضوع " فراتحلیل مطالعات انجام شده درباره نگرش به طلاق در سال‌های ۱۳۸۲-۱۳۹۴ " چهارده اثر علمی (مقاله، پایان‌نامه، طرح پژوهشی) را مورد تحلیل قرار دادند. عالیه شکرپیگی و رضا مستمع (۱۳۹۳)، در تحقیق خود با عنوان " فراتحلیل مطالعات انجام شده پیرامون خشونت علیه زنان " بیست و دو پژوهش کاربری را تحلیل کرده‌اند. با افزایش پژوهش‌ها در مناطق و استان‌ها، مطالعات فراتحلیل تمرکز منطقه‌ای هم پیدا کرده‌اند. به عنوان مثال، سحابی و همکاران (۱۳۹۵) پژوهش‌های صورت گرفته در زمینه عوامل مؤثر بر گرایش به اعتیاد و سوء مصرف مواد مخدر را در فاصله زمانی ۱۳۷۰ تا ۱۳۹۲ در استان کردستان فراتحلیل کرده‌اند. اکثر تحقیقات صورت گرفته که به آن اشاره شد، مرور نظام‌مند هستند و کمتر به فراتحلیل کمی و اندازه‌گیری اندازه اثر متغیر خاصی بر متغیر مورد مطالعه خود پرداخته‌اند. در این مقاله علاوه بر مرور نظام‌مند تحقیقات امنیت اجتماعی، تلاش شده است اندازه اثر متغیرهای مستقل هم براساس یافته‌های مطالعات پیشین محاسبه شود.

۵. روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش، با روش فراتحلیل انجام شده است؛ که در این روش محقق به صورت روشمند به ترکیب نتایج پژوهش‌های مختلف و متعدد درباره موضوعی خاص استخراج می‌کند و نتایج جدید و منسجمی را، با استفاده از روش‌های هدفمند آماری می‌پردازد. در روش فراتحلیلی محقق با ثبت ویژگی‌ها و یافته‌های توده‌ای از پژوهش‌ها در قالب مفاهیم کمی آن‌ها را آماده استفاده از روش‌های نیرومند آماری می‌کند (دلاور، ۱۳۸۰). در این پژوهش واحد مشاهده و تحلیل سند پژوهشی (طرح، پایان‌نامه و مقاله) است.

۵-۱. جمعیت و نمونه آماری

جمعیت آماری پژوهش حاضر شامل پایان‌نامه‌ها و تحقیق‌ها و مقاله‌های انجام شده در زمینه «امنیت اجتماعی» در فاصله سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۹۲ می‌باشد. این بازه زمانی به این دلیل

انتخاب شد که از دهه ۸۰ در گفتمان‌های علوم اجتماعی و به تبع آن متن‌های سیاسی و اجرایی توجه به مفهوم امنیت اجتماعی بیشتر شد و به تبع آن پژوهش‌های بیشتری در این زمینه صورت گرفت.

در این پژوهش سعی شده که در حد توان و با در نظر گرفتن محدودیت زمان و میزان دسترس‌پذیر بودن منابع کلیه تحقیقات انجام شده در فاصله سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۹۲ مورد بررسی قرار گیرند که پس از انجام جستجوی لازم در فضای اینترنتی و مراکز علمی کشور ۴۷ مورد از تحقیقات انجام شده که به بررسی امنیت اجتماعی به عنوان متغیر وابسته پرداخته‌اند، مورد بررسی قرار گرفت. در نتیجه این پژوهش فاقد نمونه‌گیری می‌باشد و تمام تحقیقات به دست آمده در فراتحلیل وارد شدند.

ملاک‌های مورد نظر برای قبول یا رد مطالعه در فرا تحلیل حاضر عبارتند از:

- ۱- مطالعه در زمینه امنیت اجتماعی انجام شده باشد.
- ۲- پیشینه نظری و تجربی پژوهش ذکر شده و دارای چهارچوب نظری باشد.
- ۳- اطلاعات مربوط به گروه نمونه مورد مطالعه ذکر شده باشد.
- ۴- شاخص‌های آماری میانگین، انحراف استاندارد و حجم نمونه در پژوهش گزارش شده باشد.
- ۵- روش تحقیق پژوهش گزارش شده باشد.
- ۶- دارای سؤالات و فرضیات مرتبط با عنوان تحقیق باشد.
- ۷- اعتبار و پایایی داشته باشند.

مطالعات مورد بررسی در این فراتحلیل از پایان‌نامه‌های ارشد و دکتری و مقالات در سطح علمی-پژوهشی بوده‌اند و در صورتی که از پایان‌نامه‌ای مقاله آن منتشر شده بود، در فرا تحلیل از مقاله آن استفاده شد.

جدول ۱: توزیع فراوانی منبع مطالعات

درصد	فراوانی	منبع شاخص آماری
۱۷/۰	۸	سایت اطلاع‌رسانی جهاد دانشگاهی (sid)
۴۴/۶	۲۱	سایت نورمگز
۱۰/۶	۵	مرکز ایران داک
۸/۵	۴	کتابخانه دانشگاه تهران
۱۹/۱	۹	کتابخانه دانشگاه علامه طباطبایی
۱۰۰	۴۷	مجموع

همان‌طور که در جدول ۱ مشاهده می‌شود بیشترین تحقیق انتخاب شده در نمونه مربوط به سایت نورمگز با ۲۱ (۴۴,۶ درصد) مورد است و کتابخانه دانشگاه تهران با ۴ (۸,۵ درصد) مورد دارای کمترین تعداد اثر پژوهشی است. از نظر نوع اثر مورد بررسی، ۶۴ درصد مقاله و ۳۶ درصد پایان‌نامه بوده‌اند (جدول ۲) و مقاله‌ها هم غالباً مستخرج از پایان‌نامه بوده‌اند.

جدول ۲: توزیع فراوانی نوع اثر مطالعه

نوع اثر	شاخص آماری	فراوانی	درصد
مقاله		۳۰	۶۳/۸
پایان‌نامه		۱۷	۶۳/۲
جمع		۴۷	۱۰۰

همان‌طور که در جدول شماره ۲ مشاهده می‌شود تعداد ۳۰ مطالعه (۶۳,۸ درصد) از نوع مقاله و تعداد ۱۷ مطالعه (۳۶,۲ درصد) از نوع پایان‌نامه می‌باشد.

برای تجزیه و تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده از نرم‌افزار ۲-CMA استفاده شده است. ۲-CMA نرم‌افزاری است که شیوه‌های آماری آن امکان ترکیب داده‌ها چندگانه مطالعات را فراهم می‌کند. در اکثر پژوهش‌های کمی بر روی آزمون معناداری آماری تمرکز می‌شود؛ اما در فرا تحلیل تمرکز بر روی اندازه‌های اثر قرار دارد. اندازه اثر آماره‌های است که اهمیت اثر آزمایشی یا شدت رابطه بین دو متغیر را منعکس می‌کند. (براون استون و همکاران، ۲۰۰۹) رایج‌ترین شاخص‌ها برای محاسبه اندازه اثر، r و d هستند که اغلب d برای تفاوت‌های گروهی (محاسبه تفاوت میانگین اندازه‌های اثر) و r را برای مطالعات همبستگی به کار می‌برند. (ولف، ۱۹۸۶)

۶. یافته‌های پژوهش

در این قسمت یافته‌های برآمده از مرور نظام‌مند و فراتحلیل پژوهش‌های مورد بررسی ارائه می‌شوند.

۶-۱. توزیع زمانی و مکانی مطالعات

همان‌طور که جدول ۳ نشان می‌دهد، مطالعات امنیت اجتماعی از نیمه دوم دهه ۸۰ مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است، به طوری که در بازه زمانی ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۲، ۸۵ درصد مطالعات در سال‌های ۸۸ تا ۹۲ انجام یا منتشر شده است.

با توجه به اینکه اکثر کارهای مورد بررسی مقاله بوده‌اند، فاصله انجام تحقیقات تا انتشار را که حدود یک تا دو سال است، باید در نظر داشت.

جدول ۳: توزیع فراوانی زمان انجام یا انتشار مطالعات

درصد	فراوانی	شاخص آماری
		سال اجرای مطالعات
۲/۱	۱	۸۰-۸۳
۱۲/۷	۶	۸۴-۸۷
۸۵/۱	۴۰	۸۸-۹۲
۱۰۰/۰	۴۷	مجموع

جدول ۴: توزیع فراوانی منطقه جغرافیایی اجرای مطالعات

درصد	فراوانی	شاخص آماری
		منطقه جغرافیایی
۵۳/۲	۲۵	(شهرستان تبریز ۱، شهرستان سلسله لرستان ۱، شهرستان کوهدشت لرستان ۱، قم ۱، کاشان ۱، شیراز ۵، مشهد ۳، اصفهان ۲، سنندج ۱، استان چهارمحال ۱، ایلام ۲، اردبیل ۱، یاسوج ۱، کلانتری-های اسلامشهر ۱، اسلامشهر ۱، ساری ۱، یزد ۱، اهواز ۱)
۴۶/۸	۲۲	تهران
۱۰۰/۰	۴۷	مجموع

همان‌طور که جدول ۴ نشان می‌دهد، نزدیک به نیمی (۴۷ درصد) از تحقیقات در تهران اجرا شده و پس از تهران در شهر شیراز با (۶، ۱۰ درصد) بیشترین پژوهش‌های امنیت اجتماعی انجام شده است. مطالعاتی که در شهرستان‌ها نیز اجرا شده‌اند اکثراً در مراکز استان‌ها بوده‌اند. با توجه به اینکه اکثر مطالعات، پایان‌نامه‌ها و رساله‌های دانشگاهی هستند به دلیل تمرکز دانشگاه‌ها در تهران و مراکز استان‌ها، این مناطق بیشتر مورد مطالعه قرار می‌گیرند. مطالعاتی هم که در شهرستان‌ها انجام شده‌اند، نوعاً توسط دانشجویانی انجام شده که اهل این شهرستان‌ها بوده‌اند.

۲-۶. مدل‌های نظری به‌کاررفته در پژوهش‌ها

برای اینکه از تعدد و پراکندگی موجود در نظریات به‌کاربرده شده در مطالعات کاسته شود، بر مبنای حوزه کاربردشان دسته‌بندی شدند که در جدول زیر آورده شده و توضیحات لازم نیز از جدول بعدی خواهد آمد.

جدول ۵: دسته‌بندی نظریات براساس حوزه کاربرد آن‌ها

۷	ریچارد جنکینز، مید، تاجفل، کولی، کاستلز	نظریه‌پردازان هویت
۵۷	بوزان، میترا، آل ویور، رابرت ماندل، مالر	نظریه‌پردازان امنیت اجتماعی
۴۳	بورديو، پاتنام، لوری، ولمن، کلمن، کلاس افه، تونکس، مولرینگ، آلجاندر و پورتز، شریف، وال کوک، داس و تنگ، فوکویاما، جانسون، زیمل	نظریه‌پردازان سرمایه اجتماعی
۷	اسکار نیومن، جان جیکوبز، وود، جکسون	نظریه‌پردازان تأثیر محیط فیزیکی و فضا بر امنیت
۹	مک کورمک، هربرت مارکوزه، گرامشی، چارلز رایت، یورگن هابرماس، هربرت شیلر، تئودور کمپر، سی رایت میلز، لازارسفلد	نظریه‌پردازان تأثیر رسانه بر امنیت
۲۹	تراویس هیرشی، هریس، پارک، مکنتاير، ساترلند، دنیس، سالتز، رویکرد بی سازمانی، رویکرد آسیب‌پذیری، لینتن، ویلسون و کلینگ، رویکرد قربانی شدن، کالهوم، ریچ وی، کلوارد، رویکرد تجربه جرم، اتکینسون، کوهن، بدار	نظریه‌پردازان آسیب‌شناسی اجتماعی
۱۷	الوود، رافل و سوزیر، وبر، دیوید رابینز، توکویل، پیتر برگر، آدی، ساتیس، پترسون، برگن، گلاک و استارک، گیرتس، فستینگر	نظریه‌پردازان دین
۱۵	باندورا، ساتیس، الوین اشتاین، کیلیاس، مولتون، رابرت برگس، فرویدز یگموند، مازلو، ارنر، رانلد دیکرز	نظریه‌های روانشناسی
۴۵	دورکیم، مرتن، نظریه شبکه، اگوست کنت، پارسونز، فردیناند تونیس، مسعود چلبی	نظریه‌پردازان نظم اجتماعی
۱۰	مارکس، لینتن، ریچ وی	نظریه‌پردازان تأثیر پایگاه اقتصادی و اجتماعی بر امنیت
۱۲	سوکولوف، کالینز، فمینیسم روانکاو، فمینیسم، هارتمن، جانن جف، فمینیسم سوسیالیست، فمینیسم رادیکال	نظریه‌های فمینیستی و جنسیتی
۲۴	گیدنز، نیکلاس لومان، بروس اشناپر، اریکسون، الریش بک	نظریه‌پردازان امنیت در دنیای مدرن
۳	هابز	نقش دولت در تأمین امنیت
۱	هومنز	نظریه امنیت گردشگران
۲	کار ویلموت، یانگ	نظریه امنیت خانواده

براساس داده‌های جدول ۵ بیشترین نظریه به‌کاررفته در مطالعات امنیت اجتماعی در دهه ۸۰ شمسی و در ایران مربوط به نظریه‌پردازان امنیت اجتماعی مکتب کپنهاگ است که در ۵۷ مرتبه مورداستفاده قرار گرفته‌اند؛ و بعد از آن نظریه‌های نظم اجتماعی ۴۵ مورد و نظریه‌پردازان سرمایه اجتماعی ۴۳ مورد به فاصله کمی از هم قرار دارند. نظریه‌پردازان جرم و انحراف اجتماعی، امنیت در دنیای مدرن با فاصله زیادی (حدود ۲۰ مورد) در مرتبه بعدی

قرار دارند. نظریه‌های، نظریه‌های روانشناسی و فمینیستی و جنسیتی به ترتیب در مراتب بعدی قرار دارند. نظریه‌های دیگری هم با فراوانی ۱۰ و کمتر در پژوهش‌های مربوط به امنیت اجتماعی به کار رفته‌اند که در جدول شماره ۵ قابل مشاهده است.

فراوانی‌های مشاهده شده از نظریه‌های استفاده شده در پژوهش‌های مربوط امنیت اجتماعی حاکی از تنوع نظریه‌های مورداستفاده است. با وجود این گرایش بیشتری به استفاده از نظریه‌های ویژه امنیت اجتماعی (مکتب کپنهاگ) و همین‌طور نظریه‌های نظم و سرمایه اجتماعی است. همچنین این یافته‌ها نشان می‌دهد که پژوهش‌ها از منظرهای مختلفی به موضوع پرداخته و از نظریه‌های ترکیبی برای تبیین امنیت اجتماعی استفاده کرده‌اند.

تعدد و تنوع نظریات به کار برده شده برای تبیین امنیت اجتماعی در ایران نمایانگر این است که امنیت اجتماعی در جامعه ایران و در بین پژوهش‌گران دارای ابعاد مختلفی بوده و سعی شده با کمک طیف وسیعی از نظریات عوامل مؤثر بر آن مورد کاوش قرار گیرند.

۳-۶. شاخص‌های امنیت اجتماعی و احساس امنیت در پژوهش‌ها

جدول ۶: توزیع فراوانی شاخص‌های امنیت اجتماعی و احساس امنیت در مطالعات

ردیف	شاخص آماری شاخص‌ها	فراوانی	درصد	ردیف	شاخص آماری شاخص‌ها	فراوانی	درصد
۱	امنیت جانی	۱۹	۴۰,۴	۲۱	امنیت حساسی	۱	۲,۱
۲	امنیت مالی (مالی و شغلی)	۱۸	۳۸,۲	۲۲	امنیت روانی	۱	۲,۱
۳	امنیت گروهی/جمعی	۱۱	۲۳,۴	۲۳	امنیت فردی	۱	۲,۱
۴	امنیت اجتماعی (بدون شاخص)	۱۱	۲۳,۴	۲۴	امنیت غذایی	۱	۲,۱
۵	امنیت فکری (فکری و روانی)	۱۰	۲۱,۲	۲۵	امنیت سلامتی	۱	۲,۱
۶	امنیت شغلی	۶	۱۲,۷	۲۶	امنیت زیست‌محیطی	۱	۲,۱
۷	امنیت عاطفی	۶	۱۲,۷	۲۷	امنیت خانوادگی	۱	۲,۱
۸	امنیت اخلاقی	۵	۱۰,۶	۲۸	امنیت اقتصاد فردی	۱	۲,۱
۹	امنیت ناموسی	۵	۱۰,۶	۲۹	امنیت ارتباطی	۱	۲,۱
۱۰	امنیت اقتصادی	۵	۱۰,۶	۳۰	امنیت اقتصاد عمومی	۱	۲,۱
۱۱	امنیت سیاسی	۵	۱۰,۶	۳۱	امنیت حیثیتی	۱	۲,۱
۱۲	امنیت قضایی	۵	۱۰,۶	۳۲	اعتماد	۱	۲,۱
۱۳	امنیت هویت	۳	۶,۳	۳۳	کاهش جرائم و مزاحمت‌ها در جامعه	۱	۲,۱

۱۴	امنیت رفاهی (و بهداشتی)	۳	۶,۳	۳۴	احساس مسئولیت اعضای جامعه به یکدیگر	۱	۲,۱
۱۵	امنیت عمومی	۳	۶,۳	۳۵	بعد کارکرد اجتماعی دین	۱	۲,۱
۱۶	نامشخص	۳	۶,۳	۳۶	رعایت مساوات و برابری	۱	۲,۱
۱۷	احساس امنیت (بدون شاخص)	۲	۴,۲	۳۷	میزان رضایت از مسئولان امنیتی	۱	۲,۱
۱۸	امنیت حقوقی	۲	۴,۲	۳۸	ترس از انواع فضاها	۱	۲,۱
۱۹	امنیت فرهنگی	۲	۴,۲	۳۹	مجموع	۱۴۳	۱۰۰
۲۰	امنیت انسانی	۱	۲,۱				

همان‌طور که در جدول شماره ۶ مشاهده می‌شود بیشترین فراوانی ابعاد امنیت اجتماعی که در پژوهش‌ها وجود داشت مربوط به: ۱- بعد امنیت جانی با ۱۹ مورد (۴۰,۴ درصد) می‌باشد و پس‌از آن؛ ۲- امنیت مالی (مالی و شغلی) با ۱۸ مورد (۳۸,۲ درصد)؛ ۳- امنیت گروهی - جمعی با ۱۱ مورد (۲۳,۴ درصد) و ۴- امنیت فکری (فکری و روانی) با ۱۰ مورد (۲۱,۲ درصد) قرار دارند. در نظر گرفتن متعدد شاخص‌های امنیت جانی و مالی برای سنجش امنیت اجتماعی بیانگر این واقعیت است که دغدغه اصلی و عمده هم پژوهشگران و هم مردم در زمینه امنیت اجتماعی همان امنیت جان و مال آن‌ها است، به عبارتی دیگر درک و فهم کنشگر ایرانی از امنیت اجتماعی، مصون ماندن از عواملی است که جان و مال آن‌ها را مورد تهدید قرار می‌دهد. لازم به ذکر است که برای پی بردن به زوایای پنهان این مفهوم دست به ساخت و سنجش شاخص‌های متعددی زده شده که از اکثر آن‌ها فقط یک بار استفاده شده است.

۴-۶. اندازه اثر متغیرهای مستقل

جدول ۷: اندازه اثر (Effect size) متغیرها

ردیف	متغیر	تعداد	مقدار P value	اندازه اثر (Es)	نتیجه
۱	اعتیاد	۱	۰/۰۰۰	۰/۷۸	تأیید
۲	تجربه غیرمستقیم جرم	۲	۰/۰۰۰	۰/۴۵	تأیید
۳	شبکه‌های اجتماعی	۳	۰/۰۱	۰/۳۹	تأیید
۴	پایگاه اجتماعی - اقتصادی	۱۲	۰/۰۱	۰/۳۶	تأیید
۵	رعایت هنجارهای اجتماعی	۶	۰/۰۰۱	۰/۳۱	تأیید
۶	هویت جهان‌وطنی	۱	۰/۰۰۰	۰/۳۰	تأیید

۷	درآمد افراد	۴	۰/۰۰۰	۰/۳۰	تأیید
۸	سرمایه اجتماعی	۱۰	۰/۰۰۰	۰/۲۹	تأیید
۹	اعتماد اجتماعی	۱۱	۰/۰۳۵	۰/۲۹	تأیید
۱۰	حمایت اجتماعی	۴	۰/۰۱	۰/۲۸	تأیید
۱۱	تجربه مستقیم جرم	۲	۰/۰۰۸	۰/۲۸	تأیید
۱۲	اشتغال	۴	۰/۰۱	۰/۲۷	تأیید
۱۳	تعاملات اجتماعی	۴	۰/۱۷	۰/۲۶	تأیید
۱۴	سرمایه فرهنگی	۳	۰/۰۰۰	۰/۲۵	تأیید
۱۵	نظارت و عملکرد پلیس	۹	۰/۰۰۰	۰/۲۴	تأیید
۱۶	نوع پوشش	۴	۰/۰۱۴	۰/۲۴	تأیید
۱۷	فردگرایی	۱	۰/۰۰۰	۰/۱۸	تأیید
۱۸	جنسیت	۱۰	۰/۰۰۵	۰/۱۷	تأیید
۱۹	وضعیت تأهل	۶	۰/۰۰۰	۰/۱۵	تأیید
۲۰	هویت جمعی	۳	۰/۰۱۳	۰/۱۵	تأیید
۲۱	مخاطره جهانی	۱	۰/۰۰۳	۰/۱۵	تأیید
۲۲	اعتقادات مذهبی	۹	۰/۰۰۶	۰/۱۴	تأیید
۲۳	استفاده از وسایل ارتباط جمعی	۳	۰/۰۵	۰/۱۴	تأیید
۲۴	وضعیت مسکن	۴	۰/۰۴	۰/۱۴	تأیید
۲۵	تحصیلات	۱۱	۰/۰۰۱	۰/۱۳	تأیید
۲۶	هویت ملی	۲	۰/۰۰۰	۰/۱۰	تأیید
۲۷	میزان جرم	۲	۰/۰۰۰	۰/۰۳	تأیید
۲۸	روابط همسایگی	۴	۰/۰۲	۰/۰۳	تأیید
۲۹	دانش و آگاهی افراد	۲	۰/۷۶۴	۰/۰۵	رد
۳۰	سن افراد	۱۲	۰/۱۴۸	۰/۱۸	رد
۳۱	هویت قومی	۲	۰/۱۸	۰/۰۵	رد
۳۲	ویژگی‌های کالبدی شهری	۶	۰/۵۳۲	-۰/۱	رد
۳۳	اعتماد به عملکرد قانون	۲	۰/۱۵۷	۰/۱۱	رد

همان‌طور که در جدول ۴ مشاهده می‌شود، پس از محاسبه اندازه اثر ۳۳ متغیر مرتبط با امنیت اجتماعی و براساس جدول راهنمای کوهن (قاضی طباطبایی، و دادهیر، ۱۳۸۹: ۱۲۲) در مورد میزان کم، متوسط و یا زیاد بودن این میزان‌های آثار، متغیرها به شرح زیر دسته‌بندی شدند.

اندازه اثر زیاد: متغیرهای اعتیاد، تجربه غیرمستقیم جرم، شبکه‌های اجتماعی، پایگاه اجتماعی - اقتصادی، رعایت هنجارهای اجتماعی، هویت جهان‌وطنی، درآمد افراد، دارای اندازه‌ی اثر زیادی در تعیین سطح امنیت اجتماعی هستند. به عبارت دیگر این متغیرها نسبت

به متغیرهایی که در دسته‌های بعدی قرار گرفته‌اند، رابطه قوی‌تر و نقش تعیین‌کننده‌تری در میزان امنیت اجتماعی جامعه دارند لذا در وهله‌ی اول برای ارتقای امنیت اجتماعی باید به این متغیرها توجه بیشتری نشان داده شود.

اندازه اثر متوسط: هم‌چنین متغیرهای سرمایه اجتماعی، اعتماد اجتماعی، حمایت اجتماعی، تجربه مستقیم جرم، اشتغال، تعاملات اجتماعی، سرمایه فرهنگی، نظارت و عملکرد پلیس، نوع پوشش، فردگرایی، جنسیت، وضعیت تأهل، هویت جمعی، مخاطره جهانی، اعتقادات مذهبی، استفاده از وسایل ارتباط جمعی، وضعیت مسکن، تحصیلات، هویت ملی، اندازه‌ی اثر متوسطی در تعیین سطح امنیت اجتماعی و ابعاد آن دارند. بدین معنی که این متغیرها پس از متغیرهای دسته اول نقش تعیین‌کننده‌تری و به‌صورت متوسطی در میزان امنیت اجتماعی دارند.

اندازه اثر کم: متغیرهای میزان جرم، روابط همسایگی دارای اندازه‌ی اثر ضعیفی در تعیین سطح امنیت اجتماعی هستند. به‌عبارت‌دیگر امنیت اجتماعی به میزان ضعیفی از جانب این متغیرهای تعیین می‌شود.

فاقد اثر معنی‌دار: در آخر می‌توان گفت که متغیرهای دانش و آگاهی افراد، سن افراد، هویت قومی، ویژگی‌های کالبدی شهری، اعتماد به عملکرد قانون فاقد هیچ‌گونه اندازه اثر معنی‌داری به لحاظ آماری در تعیین سطح امنیت اجتماعی هستند؛ و هیچ‌گونه اثری در تعیین امنیت اجتماعی ندارند.

در تحلیل این اندازه‌های اثر باید توجه داشت که تعداد تحقیقاتی که بر مبنای آن‌ها اندازه اثر تعیین شده برای همه متغیرها یکسان نبوده است و در نتیجه، این اندازه‌های اثر از اعتبار یکسانی برخوردار نیستند. تحقیقات بیشتری که در آینده انجام می‌شود این امر را امکان‌پذیر می‌سازد که اندازه اثر هر متغیری با تعداد تحقیقات بیشتری محاسبه و برآورد شود.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از پژوهش حاضر تحلیل سیستماتیک و فراتحلیل مطالعات مربوط به امنیت اجتماعی در جامعه ایران است. انجام مطالعات امنیت اجتماعی از دهه ۸۰ مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته و رو به ازدیاد گذاشته است، به‌گونه‌ای که طی سال‌های ۸۸ تا ۹۲ تعداد مطالعات امنیت اجتماعی به ۴۰ مورد رسیده و ۸۵/۱ درصد مطالعات مورد بررسی فراتحلیل حاضر در این دوره قرار دارند. ۵۳/۲ درصد تحقیقات در تهران و بقیه در شهرستان‌ها انجام شده‌اند. توجه بیشتر

پژوهشگران به موضوع امنیت اجتماعی را می‌توان ناشی از توجه بیشتر به پارادایم‌هایی در مباحث توسعه و امنیت دانست که تحت تأثیر آن‌ها جنبه‌های اجتماعی در مباحث تعریف و شاخص‌سازی توسعه و امنیت اهمیت بیشتری پیدا کردند.

بررسی چهارچوب نظری مطالعات نمایانگر این است که از منظرهای مختلف و گاهاً ترکیبی به موضوع امنیت اجتماعی پرداخته شده که البته کاربرد نظریه‌های مکتب کپنهاگ، نظم اجتماعی، سرمایه اجتماعی، جرم و انحرافات و امنیت در دنیای مدرن بیش از سایرین است. با آنکه امنیت اجتماعی به معنی توانایی جامعه یا گروه‌های اجتماعی برای حفظ الگوهای فرهنگی و هویت جمعی خود، مفهومی تازه است که از دهه ۱۹۸۰ با مباحث و مطالعات مکتب کپنهاگ رونق و رواج یافته است. در پژوهش‌های ایرانی از نظریه‌های کلاسیک جامعه‌شناسی هم استفاده شده و دلالت‌های نظری آن‌ها برای مفهوم امنیت اجتماعی مطرح شده است. این امر بیانگر آن است که بیشتر تحقیقات براساس رویکرد نظری خاصی انجام نشده‌اند و پژوهشگران به ترکیب نظریه‌ها گرایش داشته‌اند. این منظرهای متعدد و ترکیبی در مرحله شاخص‌سازی برای مفهوم امنیت اجتماعی هم به‌خوبی نمایان است و در مطالعات مختلف مورد بررسی ۳۸ بعد مختلف برای آن در نظر گرفته شده است. در این میان ابعاد امنیت جانی با ۱۹ بار، مالی ۱۸ بار، گروهی ۱۱ بار و فکری ۱۰ مورد بیشترین کاربرد را داشته‌اند.

اما در ارتباط با هدف اصلی پژوهش حاضر که شناسایی عوامل مؤثر بر امنیت اجتماعی در تحقیقات انجام شده در ایران بود، یافته‌ها با چند نظریه به‌کاررفته همخوانی دارد. اندازه اثر بالای متغیرهای اقتصادی (پایگاه اجتماعی - اقتصادی، درآمد افراد، اشتغال) مؤید دیدگاه مارکس مبنی بر اهمیت متغیرهای اقتصادی است. این یافته با دیدگاه بوزان مبنی بر اهمیت عامل اقتصادی (در کنار سایر عوامل هم) تأیید می‌شود. از سوی دیگر از نظر دورکیم در شرایطی که جامعه دچار شرایط آنومی شده است هنجارهای اجتماعی نفوذ خود را بر رفتار فردی از دست می‌دهند و معیارهای روشنی برای راهنمایی رفتار در حوزه معینی از زندگی اجتماعی وجود ندارد، در چنین شرایطی آسیب‌هایی همچون گسترش خشونت، پایمال نمودن قانون، سستی همبستگی اجتماعی، اختلال در نظام فرهنگی پدیدار می‌گردند (معدفر، ۱۳۹۰: ۱۸۵). این‌ها می‌توانند زمینه‌ساز کاهش امنیت اجتماعی باشند. مرور پژوهش‌های امنیت اجتماعی در ایران هم حاکی از اهمیت عواملی نظیر تجربه جرم، رعایت هنجارهای اجتماعی، حمایت اجتماعی، تعاملات اجتماعی، با اندازه اثرهای قابل‌ملاحظه است. از منظر صاحب‌نظران مکتب کپنهاگ به‌طور کلی زمانی امنیت اجتماعی افراد تهدید و ضایع خواهد شد که عناصر

مربوط به هویت گروهی و جمعی آن‌ها مورد تهاجم قرار گیرد و حفظ آن‌ها دشوار گردد (صمدی بگه‌جان، ۱۳۸۴: ۳۷). یافته‌های چندین تحقیق مورد بررسی هم رابطه امنیت اجتماعی با مفاهیمی همچون هویت جمعی و هویت جهان‌وطنی را تأیید کرده‌اند و مؤید دیدگاه مکتب کپنهاک هستند.

در پایان همچنان که نشان داده شد، با توجه به گستردگی و چندوجهی بودن امنیت اجتماعی و معنا و جایگاه آن برای گروه‌های مختلف جامعه، برای توصیف و تبیین آن از نظریات گوناگونی استفاده شده و عوامل مختلفی نیز به‌عنوان متغیر مستقل امنیت اجتماعی شناسایی و آزمون شده‌اند. از آنجا که فراوانی پژوهش‌هایی که متغیرهای مؤثر بر امنیت اجتماعی در آن‌ها بررسی شده نامساوی بوده، اندازه اثر آن‌ها نیز از اعتبار یکسانی برخوردار نیست به همین دلیل در آینده که شمار پژوهش‌های مربوط به امنیت اجتماعی افزایش می‌یابد، بررسی دقیق‌تر اندازه اثر از طریق فراتحلیل امکان‌پذیرتر می‌شود. نکته دیگر سنجه‌های متفاوتی بود که پژوهشگران مختلف برای سنجش مفهوم امنیت اجتماعی استفاده کرده‌اند، بنابراین با اطمینان نمی‌توان گفت که مفهوم امنیت اجتماعی در مطالعات گوناگون یکسان است لذا ساخت سنجه پایدار و معتبری برای سنجش امنیت اجتماعی ضروری به نظر می‌رسد. در این راستا توجه به آموزه‌های مکتب کپنهاک که امنیت اجتماعی را به معنی خاص و محدود و با تأکید بر حفظ هویت جمعی و الگوهای فرهنگی به کار می‌برد، سودمند و راهگشا باشد و موجب شود تا از گستردگی و اغتشاش مفهومی و نظری در این زمینه که در پژوهش‌های ایرانی شاهد آن بوده‌ایم، پرهیز شود.

تشکر و قدردانی: این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد جامعه‌شناسی است که در گروه جامعه‌شناسی دانشگاه خوارزمی انجام شده است. از حمایت‌های علمی و لجستیک گروه جامعه‌شناسی و دانشکده ادبیات و علوم انسانی، و همچنین از داوران ناشناس مجله به خاطر پیشنهادهای اصلاحی مفید سپاسگزاری می‌شود.

منابع

- افشار، سیمین؛ علیزاده اقدم، محمدباقر؛ عباس زاده، محمد و کوهی، کمال. (۱۳۹۸). «فرا تحلیل مطالعات انجام شده درباره عوامل مؤثر بر ترس از جرم در بین شهروندان ایرانی»، *فصلنامه مسائل اجتماعی ایران*، دوره دهم، شماره ۱، ۱۵۱-۱۲۶.
- ترنر، جاناتان، اچ. (۱۳۷۳). *مبحث نظریه‌های جامعه‌شناسی*، ترجمه عبدالحسین لهسایی‌زاده، نشر نوید شیراز.
- بوزان، باری. (۱۳۷۸). *مردم، دولت‌ها و هراس*، ترجمه پژوهشکده مطالعات راهبردی. تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی، چاپ اول.
- بوزان، باری. (۱۳۷۹). «آشنایی با مکتب کپنهاک در حوزه مطالعات امنیتی»، *فصلنامه مطالعات راهبردی*، شماره ۹، ۱۵-۹.
- بیات، بهرام. (۱۳۸۸). «جامعه‌شناسی احساس امنیت»، چاپ اول، تهران: انتشارات امیرکبیر.
- چلبی، مسعود. (۱۳۷۵). *جامعه‌شناسی نظم*، تهران: نشر نی.
- حسن‌نژاد، جمال. (۱۳۹۲). *فرا تحلیل کمی رابطه تحصیلات و اشتغال زنان با مناسبات قدرت در خانواده و اجتماع*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته پژوهش علوم اجتماعی دانشگاه تربیت‌معلم تهران.
- حسینی، محمدرضا؛ هدایتی، منصوره و محمدزاده، فاطمه. (۱۳۹۶). «فرا تحلیل مطالعات انجام شده درباره نگرش به طلاق در سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۸۲»، *مجله مطالعات اجتماعی ایران*، دوره یازدهم، شماره ۳، ۱۵۱-۱۲۶.
- دورکیم، امیل. (۱۳۸۱). *درباره تقسیم کار اجتماعی*، مترجم باقر پیرهام، تهران: نشر مرکز.
- رسولی، رضا و علی صالحی. (۱۳۹۰). «بررسی و تبیین عوامل مؤثر بر امنیت اجتماعی جوانان»، *فصلنامه دانش انتظامی*، سال دوازدهم، شماره دوم، ۲۰۱-۱۶۵.
- ساروخانی، باقر و نویدنیا، منیژه. (۱۳۸۵). «امنیت اجتماعی خانواده و محل سکونت در تهران»، *فصلنامه رفاه اجتماعی*، شماره ۲۲، ۱۰۷-۸۷.
- سحابی، جلیل، مفاخری باشماق، جمیل، سلطانیان، شریف، شاپری، رفیق و آقابایگ پوری، هاشم (۱۳۹۵). «فرا تحلیل پژوهش‌های صورت گرفته در زمینه عوامل مؤثر بر گرایش به اعتیاد و سوء مصرف مواد مخدر در فاصله زمانی ۱۳۹۲-۱۳۷۰ در استان کردستان»، *پژوهش‌های اجتماعی معاصر*، دوره ۵، شماره ۸، ۹۹-۱۲۲.
- سیدمن، استیون. (۱۳۹۱). *کشاکش آرا در جامعه‌شناسی*، هادی جلیلی، تهران: نشر نی.
- شکریبیگی، عالییه و مستمع، رضا. (۱۳۹۳). «فرا تحلیل مطالعات انجام شده پیرامون خشونت علیه زنان»، *مجله جامعه‌شناسی ایران*، دوره پانزدهم، شماره ۲، ۱۷۷-۱۵۳.
- صمدی بگه جان، جمیل. (۱۳۸۴). *بررسی امنیت اجتماعی در شهر سنندج*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران.
- غفاری، غلامرضا. (۱۳۹۰). *سرمایه اجتماعی و امنیت انتظامی*، چاپ اول، تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.

- قاضی طباطبایی، محمود و ودادهیر، ابوعلی. (۱۳۸۹). *فراتحلیل در پژوهش‌های اجتماعی و رفتاری*، تهران: جامعه‌شناسان.
- کوزر، لوئیس. (۱۳۷۰). *زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی*، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: نشر علمی.
- گلچین، مسعود. (۱۳۸۵). «انحراف اجتماعی جوانان در آیین‌های پژوهش‌ها (نمونه‌ای از کاربرد فن تحلیل ثانوی)»، *نامه‌ی علوم اجتماعی*، شماره ۲۸، ۱۵۸-۱۲۴.
- گیدنز، آنتونی. (۱۳۷۷). *پیامدهای مدرنیته*، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: نشر مرکز.
- گیدنز، آنتونی. (۱۳۷۸). *تجدد و تشخص، جامعه و هویت شخصی در عصر جدید*، ترجمه ناصر موفقیان، چاپ اول، تهران: نشر نی.
- لرنی، منوچهر. (۱۳۸۳). *آسیب‌شناسی امنیت*، تهران: انتشارات پیام پویا، چاپ اول.
- محسنی تبریزی؛ جزایری، علیرضا و بابایی، نعمت‌الله. (۱۳۸۹). «فراتحلیل مطالعات مربوط به سوء‌مصرف مواد با رویکرد روانی - اجتماعی طی یک دهه و نیم گذشته (۱۳۸۴-۱۳۷۰)»، *مجله بررسی مسائل اجتماعی ایران*، سال اول، شماره اول، ۱۷۵-۲۰۰.
- مرکز ملی مطالعات و سنجش افکار عمومی. (۱۳۷۷). *احساس امنیت شهروندان در ارتباط با وظایف نیروی انتظامی*.
- معیدفر، سعید. (۱۳۹۰). *جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی ایران*، چاپ سوم، تهران: انتشارات نور علم.
- ملکیان، اکرم، اسماعیل عبداللهی و مریم یار محمد توسکی. (۱۳۹۵). «بررسی تأثیر سکونت‌گاه‌های غیررسمی بر احساس امنیت اجتماعی مطالعه موردی: یحیی آباد آران و بیدگل»، *پژوهش‌های اجتماعی معاصر*، دوره ۵، شماره ۹، ۷۵-۸۹.
- نصری، قدیر. (۱۳۸۱). «معنا و ارکان جامعه‌شناسی امنیت»، *فصلنامه راهبرد*، شماره ۲۶، ۱۳۳-۱۱۲.
- نصری، قدیر. (۱۳۹۰). «درآمدی نظری بر امنیت جامعه‌ای»، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- نویدنیا، منیژه. (۱۳۸۸). *امنیت اجتماعی*، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- نویدنیا، منیژه. (۱۳۸۲). «درآمدی بر امنیت اجتماعی»، *فصلنامه مطالعات راهبردی*، سال ششم، شماره ۱۹، ۷۸-۵۵.
- نیازی، محسن؛ شاطریان، محسن؛ بابایی؛ حسن و محمدی، محمدصدیق. (۱۳۹۴). «فراتحلیل عوامل مؤثر بر ترس از جرم در پژوهش‌های ایرانی»، *مجله بررسی مسائل ایران*، سال ششم، شماره ۲، ۲۱۸-۱۹۵.
- نیمریزی، نوروز. (۱۳۸۷). «فراتحلیل مطالعات و تحقیقات انجام شده در حوزه مسائل اجتماعی و فرهنگی جوانان»، *مجله فرهنگ و هنر*، سال اول، شماره اول، ۷۲-۴۱.
- ودادهیر، ابوعلی و نادری، حمید. (۱۳۹۸). «مرور سیستماتیک و فراتحلیل مطالعات و پژوهش‌های مربوط به مسأله سرقت در ایران»، *مجله مسائل اجتماعی ایران*، دوره دهم، شماره ۱، ۲۸۵-۲۶۳.
- Borenstein, M.; Hedges, L. V.; Higgins, J. P. T. & Rothstein, H. R. (2009). *Introduction to meta-analysis*, Hoboken, NJ: Wiley.

- Mitar. Miran, Assessment of Societal Security in Recent Past and Today,
[www.ncjrs.org/policing/ soc 269. htm](http://www.ncjrs.org/policing/soc/269.htm)
- Watson, S. (2005). *Agents in search of a Actor: societal Security for the Palestinians and Turkish Kurds*, New York: Columbia University Press.
- Wolf, F. (1986). *Meta-Analysis: Quantitative methods for research synthesis*. Beverly Hills, CA: Sage.

